

СТ А Н О В И Щ Е

От: доц. д-р Константин Веселинов Танев, УНСС, Юридически факултет, катедра Частноправни науки, преподавател по Римско частно право.

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност в УНСС.

От: *Елислав Венциславов Атанасов,*

на тема:

Регулирането на стопанската дейност на робите и отговорността на техните господари в Древен Рим. Съпоставка на отговорността между actio quod iussu и actio de resilio.

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1754/17.07. 2021 г. на Ректора на УНСС.

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към *катедра Частноправни науки, Юридически факултет* на УНСС по *Римско частно право* съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 554/16.03.2017 г. Обучението е осъществено в *редовна* форма през периода 21.02.2017 до 21.02.2020 г.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертацията е насочена към участието на робите в стопанството на Древния Рим, структурирано традиционно в рамките на римската фамилия, в чийто център стои „главата на семейството“ (pater familias). Именно той според заключенията в изследва-

нето осигурява обвързаността ѝ с външни лица, които способстват за нейното благосъстояние. Авторът посочва, че такива връзки на зависимост са съществували и в дълбоката архаика по отношение на фамелите, а по-късно са се свързали и с робите.

В изследването, което състои от увод, четири глави и заключение, се проследява възникването, структурирането и функционирането на робите като продукт на естественото възпроизводство, търговията и войната, но се отделя специално внимание и на доброволното робство. Икономическият анализ, основан на традиционното съпоставяне между съвременното и античното стопанство, които би трябвало да се подчиняват на общите принципи за ефективност на извършените дейности, все пак подчертава значителните разлики на древния модел от днешните конструкции. Тук робите са видени като представители на техните господари, позволяващи им да участват в търговски по съществото си отношения, като реализират значителни по своя обем печалби. Тези изводи са подкрепени с описание на робската демография, които създават представа у читателя за размера на наблюдаваните явления и за значението, което имат върху обществото като цяло. Тази функция на робите ги представя в по-голяма степен в ролята на предприемачи, действащи в интерес на техните господари, което съответно засяга въпроса за отговорността на собствениците им като глави на семействата по отношение на трети лица – кредитори по сделките, извършвани от робите и подвластните (макар че последните не се намират в центъра на вниманието на дисертацията, а са само засегнати).

В този смисъл са проследени основно формите на процесуална защита, свързани с пекулиума и юсума, които позволяват да се открият в съчинението и двата вида отговорност в този смисъл – ограничената и пълната. Тези институти са поставени в тяхната етимологична, лексикографска и правносистематична среда, като дисертантът проследява честотата на употребата на различните термини. Освен това в съчинението е направен и екзегетичен анализ на някои от текстовете, характеризиращи според автора най-съществените елементи на изследваната материя. В дисертацията се прави опит наблюдаваните правни институти да бъдат представени в систематичен вид, като аналитичната част е концентрирана около преторския едикт и специално около т.нар. „троен едикт“, в който се вижда динамиката на отношенията, свързани с *actio de peculio et de in rem verso* и *actio quod iussu*, които осигуряват интересите на господаря

на роба, на кредиторите в случаите на ограничена и неограничена отговорност, както и при тези на обогатяване на господаря за сметка на намаляването на пекулиарните вещи. Обособени са приносните моменти на изследването и предложенията за изменение на законодателството.

Към аналитичните и тезисните части в работата са добавени и две приложения: едното – „Статистически анализ на Дигестите“, а второто, „Текстове от Сулпициевите архиви“. Що се отнася до първото трябва да се отбележи, че всъщност става въпрос за честотен анализ на употребата на думи с корени и семантични гнезда, съответстващи на термините, изследвани с дисертацията. Тези срещания и пресечните точки между отделните лемни, фокус на изследването, са станали основа за подбора на фрагментите, анализирани в съчинението. Във второто приложение са посочени част от текстовете от намерените правни документи в архива на Сулпициите, показателни за ролята на господарския юсум и робския пекулиум, като подборката е представена съобразно авторитетното издание на колекцията от Джузепе Камодека. В двете приложения се вижда от една страна стремежът да автора да покаже достоверността на заключенията си, направени на стабилна фактическа основа, а от друга, ентузиазмът на младия учен от срещата с античните реалии.

Работата се състои от 319 стандартни страници или 283 печатни. В научния апарат са използвани 306 заглавия на различни езици, съответно реферирани в бележките под линия и отделени в библиографската справка.

Изследването определено има своята актуалност в контекста преди всичко на българската правна книжнина, но и на чуждестранните изследвания основно заради представянето на изследваните институти в техния исторически и икономически контекст.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Постигнатите резултати се свързват с уточняването на собствената римска терминология за изследваните институти, като се обосновава, че наименованието *actiones adiecticiae qualitatis* не е използвано от римските юристи, а от глосатора Акурсий, който се опитвал да обясни различните форми на приложение на тези акции, като ги обедини систематично в един род. Проследени са пекулиумът и неговата същност, начинът на неговото обособяване и функциониране. Освен това се разкрива значението на

изричното съгласие на господаря и неговото отличаване от другото имущество на робите, което не е попадало в него и е оставало само за тяхна собствена употреба. Проследен е обемът на пекулиума като пасиви и активи, като се посочва, че господарят може да бъде в качеството на негов кредитор или длъжник. За юсума се посочва, че той не трябва да се разбира като образ на модерното представителство и съответно отговорността на господаря по *actio quod iussu* следва стриктно следва да се разграничава от тази за поръчителството, като наличието на такъв ефект би зависел единствено от изричната воля на домовладелеца. Дисертантът представя и своя дефиниция за този институт, според която той е волеизявление на господаря или *pater familias*, с което се ангажира неограничената му отговорност за сделка на роб или подвластен по *actio quod iussu*, което може да се прилага за всякакви сделки и няма строго определена форма, но трябва да бъде изявено пред третото лице.

Дисертантът посочва като общ извод, че основната икономическа структура в Древния Рим е семейството. То представлява определена персонално-патримониална конструкция, обединена около фамилната власт на бащата на семейството. В този смисъл от нея може да бъде отделяно самостоятелно имущество, което да има свой икономически живот и се свързва или с личността на робите или подвластните. Остава обаче връзката с домовладиката, като гаранция за осъществяването на интересите на кредиторите на робите и подвластните. Тук обаче механизмите на защита се модулират от това дали осъществените сделки са били в интерес на роба или на господаря, като във втория случаи отговорността на последния се увеличава до размера на обогатяването, което получил. В този смисъл отговорността по „акцията за това, което е поръчано“ (*actio quod iussu*) се определя като форма на поемане на отговорност за друго, който обаче е част от семейството. Това обяснява и обезпечителния ѝ характер. С оглед сравнението между двата защитни способа се отбелязва и значението на изявлението на господаря, което при юсума е задължително, докато при пекулиума той дори може и да не знае за осъществяването с това имущество действие.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

От аналитичната част на изследването се вижда, че представените извори идват в резултат на собствените находки на дисертанта в проследените текстове. Те са представени в контекста на достъпната научна литература и заемащата от него позиция по

съществуващите научни спорове, което се вижда например в анализа на текстовете, свързани със свободното управление на пекулиума, със създаването на пекулиума от трето лице и т.н.

В дисертацията е отделено място за научните приноси и предложението за изменение на действащото българско законодателство. Там се отбелязва съпоставката на пекулиума и юсума, изясняването им като правни понятия и се предлага изменение на съществуващия режим за дружествата с ограничена отговорност по повод вредоносни действия, нанесени от съдружници. Тези предложения всъщност следват духа на отговорността на господаря по отношение на действия, осъществявани от роба с неговия пекулиум и целят пренасянето на характерните за нея безвиновни форми и в днешното законодателство. Тук анализът се нуждае от допълнително проследяване на съществуващите правни норми, наличната съдебна практика и оценка за значимостта на подхода, характерен за античните реалии по отношение на нашето съвремие. В този смисъл едва ли е необходимо от правноисторическо изследване да се очаква предложение *de lege ferenda*. Това подсказва, че трябва да се подчертае, че научно-приложните приноси на труда са отразени в общите заключения за историческото развитие, което позволява постигането на по-голяма яснота за бъдещите изследвания, както и за преподаването на дисциплината. В дисертацията ясно се вижда динамиката на казуистичното мислене на римските юристи, което само по себе си е полезно в моделирането и на днешната правна аргументация

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Дисертантът е посочил три публикации по темата на дисертацията, като една от тях е под печат.

Другите две са:

Атанасов, Елислав. 2021. “Пекулиумът като средство за ограничаване на отговорността на господаря в Древен Рим. Съпоставка с дружеството с ограничена отговорност.” Предизвикай правото!; и

Атанасов, Елислав. 2021. “Правни инструменти за осъществяване на стопанска дейност на робите в Древния Рим.” СБОРНИК С ДОКЛАДИ ОТ НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „100 ГОДИНИ УНСС – 100 ГОДИНИ ПРАВО В УНСС“ ТОМ I – История,

теория и развитие на правото. Актуални проблеми на частното и международното право, 347–63.

Те засягат тематиката за историята на понятията, свързани с цялата група акции, ангажиращи отговорността на господарите за действия, извършвани от техните роби и проблема за ограничената отговорност, поставен в контекста на сделки с пекулиарното имущество. Като цяло тази тематика е засегната в дисертацията и отразява статусът на изследването към съответния момент. В този смисъл тези разработки имат определено научно значение, предвид изясняването на авторовата позиция с оглед изказаните становища в научната литература.

6. Оценка на автореферата

Представеният автореферат адекватно и коректно отразява в обобщен вариант аналитичната част и правните заключения на дисертанта, изложени в самата дисертация и дава ясна представа за неговите приноси.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

В методологичен план може да се постави въпросът доколко съпоставката на античната и днешната икономика може да доведе до заключение за наличието на общи принципи за икономическото развитие като цяло или пък трябва да се приеме, че все пак древното стопанство в Рим се е разполагало в своя парадигма, която се отличава от днешната форма на пазарни отношения.

Предложенията за изменението на българското законодателство се нуждаят от допълнителен анализ.

8. Заключение

В своята разработка авторът е представил и обосновал научни и научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Ясно се вижда, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания в областта на Римското право и способности за самостоятелни научни изследвания.

Категорично съм „за“ присъждането на ОНС „Доктор“ на Елислав Венциславов Атанасов.

Дата 03.10.2021/ София

Подпис: